

Josef HRDLIČKA

Jak se ubránit před válkou? Snahy šlechticů o ochranu vrchnostenských měst za třicetileté války (Vilém Slavata a Jindřichův Hradec 1631–1633)

Abstract: How to Defend Yourself against the War? The Nobility Efforts to Protect Seigniorial Towns during the Thirty Years' War (Wilhelm Slavata and Jindřichův Hradec 1631–1633)

Using the particular example, the contribution analyzes the defence strategies by means of which, in the early 1630s – in connection with the Saxon invasion of the Czech lands – Bohemian Obristkantzler Wilhelm Slavata attempted to protect his estates on the border of southern Bohemia and southern Moravia both from attacks of enemy troops and the soldiers passing through and staying in seigniorial services.

Key words: the Czech lands – Early Modern Times – the Thirty Years' War – seigniorial towns – Wilhelm Slavata – defence strategies

Slovní spojení město a válka nacházející se v titulu pardubického bienále evokuje především nepřátelskou agresi vůči urbánním lokalitám. V mnoha pracích, které se z různých úhlů pohledu zabývaly vojenskými střety na počátku novověku včetně období třicetileté války, ale zaznělo, že v podstatě stejné nebezpečí jako nepřátelská vojska znamenaly pro civilní obyvatelstvo vojenské oddíly, které byly povolány na jeho obranu před nepřítelem.¹ Následující sdělení se na konkrétním případě pokusí ukázat,

1 Monograficky Jan KILIÁN, *Město ve válce, válka ve městě. Mělník 1618–1648*, České Budějovice 2008, např. s. 184. K tematice střetávání civilního městského, resp. venkovského obyvatelstva a vojáků v českém prostředí nověji Jan KILIÁN – Marie Š. KOLDINSKÁ – Milan SVOBODA (edd.), *Turek. Švéd a Prajz. Vojenský živel versus město a venkov českého raného novověku*, Praha 2011 (= *Historie – Otázky – Problémy* 3, č. 1, 2001). Dále Marek ĎURČANSKÝ, *Zkušenosti Nymburských s vojáky za třicetileté války. Sonda do problematiky obrazu vojáka v českém prostředí*, Kuděj 1, 1999, s. 22–38; Jaroslav ŠULC, *Třicetiletá válka a všední den venkovské společnosti v Čechách (se zřetelem k situaci na komorních panstvích a ve středním Polabí)*, *Časopis Národního muzea – řada historická* 175, 2006, s. 41–78, kde je také obsáhlý přehled zahraniční literatury k tématu. Z ní výběrově alespoň Bernd ROECK, „*Als wollt die Welt schier brechen*“. *Eine Stadt im Zeitalter des Dreissigjährigen Krieges*, München 1991; Bernard R. KROENER – Ralf PRÖVE (hg.), *Krieg und Frieden. Militär und*

jak se někteří čeští šlechtici na počátku raného novověku pokoušeli reagovat na ohrožení, které pro jejich venkovská panství a vrchnostenská města představovali vojáci bojující v letech třicetileté války ve službách vládnoucích zeměpánů.² Tyto snahy představí a bude konkretizovat na příkladu dominia Viléma Slavaty, od roku 1628 až do jeho smrti na počátku roku 1652 nejvyššího kancléře Království českého,³ který však vzhledem k úředním povinnostem pobýval od poloviny dvacátých let 17. věku prakticky trvale ve Vídni a své kroky směřující k ochraně svých pozemkových držav byl proto nucen koordinovat s lokálními mocenskými autoritami, které podléhaly jeho vlivu. Pozornost bude věnována jádru Slavatových držav na pomezí jižních Čech a jižní Moravy, konkrétně třem panstvím, jejichž centry byla města Jindřichův Hradec, Nová Bystřice a Telč. Naopak další dvě vzdálenější panství Mělník a Košumberk do tohoto velmožova záměru, jak se prozatím zdá, vzhledem ke své poloze pojata nebyla.⁴ Zaměřím se na první polovinu třicátých let 17. věku, zejména na období saského vpádu do Čech z let 1631 a 1632 a na následující zimu na přelomu let 1632 a 1633, kdy v Čechách přezimovaly císařské oddíly po bitvě u Lützenu.⁵

Přestože císařská vojska byla v Jindřichově Hradci přítomna s přestávkami již od bělohorské bitvy,⁶ mohli se jindřichohradečtí měšťané, další obyvatelé města i okolních vsí

Gesellschaft in der frühen Neuzeit, Paderborn 1996; Stefan KROLL – Kersten KRÜGER (hg.), *Militär und ländliche Gesellschaft in der frühen Neuzeit*, Münster-Hamburk-London 2000.

- 2 Novější českou literaturu k období třicetileté války naposledy shrnul Jan KILIÁN, *Der Dreißigjährige Krieg in der tschechischen Geschichtswissenschaft (2000–2010)*, Frühneuzeit-Info 22, 2011, s. 191–197.
- 3 K jeho osobě monograficky pouze Josef JIREČEK, *Lebens des Obersten Hofkanzlers von Böhmen Wilhelm Grafen Slavata*, Praha 1876. Ze starších prací ještě Josef DOBIÁŠ, *Vilém Slavata*, Časopis historický 1, 1881, 269–309; 2, 1882, s. 34–56. Novější práce cituje Josef HRDLIČKA, *Vilém Slavata a jeho hejtman Hynek Ladislav Vejtmiler z Vejtmile*, Theatrum historiae 6, č. 9, 2011, s. 187–200, zde s. 188.
- 4 Petr KOPIČKA, *Správa velkostatku Mělník v 16. až 20. století (Diplomatická studie z dějin patrimoniální a hospodářské správy)*, Porta Bohemica 2, 2003, s. 24–78. Ke Košumberku Josef HRDLIČKA, *Zámek Košumberk a jeho slavatovští majitelé v první polovině 17. století*, in: Emil Voráček a kol. (edd.), *Luže v dějinách I. Od počátků středověku do konce 17. století*, Luže 2010, s. 81–95.
- 5 Václav LÍVA (ed.), *Prameny k dějinám třicetileté války. Regesta fondu Militare Archivu ministerstva vnitra ČSR v Praze IV*, Praha 1953, s. 29–33, 253–309. K saskému vpádu Antonín REZEK, *Dějiny Saského vpádu do Čech (1631–1632) a návrat emigrace*, Praha 1889; Miroslav TOEGEL, *Příčiny saského vpádu do Čech v roce 1631*, ČsČH 21, 1973, s. 552–581. Nověji Oldřich KORTUS, *Počátky saského vpádu do Čech v roce 1631*, in: Luděk Březina – Jana Konvičná – Jan Zdichynec (edd.), *Ve znamení zemí Koruny české. Sborník k šedesátým narozeninám profesorky Lenky Bobkové*, Praha 2006, s. 155–168; TÝŽ, *Praha za saského vpádu v letech 1631 a 1632*, Pražský sborník historický 36, 2008, s. 105–184; TÝŽ, *Saské vojsko a každodennost v letech 1631 a 1632*, Sborník archivních prací 63, 2013, s. 3–65. Z regionálních příspěvků např. Jaroslav DOUŠA, *Plzeň za saského vpádu v letech 1631 a 1632*, Mínulostí Západočeského kraje 30, 1995, s. 23–71.
- 6 K dějinám Jindřichova Hradce v době stavovského povstání a ve dvacátých letech 17. století podrobně Josef HRDLIČKA, *Víra a moc. Politika, komunikace a protireformace v předmoderním městě (Jindřichův Hradec 1590–1630)*, České Budějovice 2013, s. 331–625.

s vojáky v císařských službách ve větší míře setkat právě na počátku třicátých let 17. století. Poté, co vojáci saského kurfiřta Jana Jiřího v polovině listopadu 1631 obsadili Prahu, měla být vojenská obrana země organizována na pomezí středních a jižních Čech a jejím centrem se staly České Budějovice. I když tato linie vedla v relativní vzdálenosti od slavatovských panství na jihočesko-jihomoravském pomezí, jejich pán i jeho úředníci přesto pociťovali obavu z nepřítomných oddílů nepřítele i naopak z nepříjemně blízkých regimentů císařských vojáků, které se v důsledku organizace obrany země ocitaly před branami slavatovských vrchnostenských měst.

Obě nebezpečí nutila velmože věnovat pozornost ochraně vlastních panství, měst i zámeckých sídel. Na začátku listopadu 1631 se v Jindřichově Hradci uskutečnila vojenská přehlídka, při níž tamní zámecký hejtman Václav Mathiades Dačický společně s Adamem Pavlem Slavatou zmustrovali měšťany schopné služby ve zbraní. Měšťané při té příležitosti složili slib, že spolu s velmožovým nejstarším synem chtějí bránit město i zámek před nepřáteli. Vilém Slavata jim za jejich udatnost, věrnost a poslušnost poděkoval a přislíbil nijak nespécifikovanou odměnu a také pomoc v případě, kdyby se ve městě ubytovali císařští vojáci.⁷ Z citovaných slov vyznívá Slavatova obava před saskými vojáky stejně jako před císařskými oddíly, o jejichž vztahu k civilnímu obyvatelstvu a jeho majetku si nedělal iluze.

Již před polovinou listopadu 1631 se vrchní vojenský velitel v Čechách Baltazar Marradas písemně dotazoval hejtmána Dačického, zda by v Jindřichově Hradci mohl ubytovat tři oddíly císařských vojáků pod velením Jana Wanglera. Přestože mu Adam Pavel Slavata 15. listopadu odpověděl, že jejich přítomnost by poddané přivedla na žebračkou hůl a vrchnost by přišla o všechny prostředky k živobytí,⁸ již téhož dne byl Wangler ve městě.⁹ Už ke konci měsíce však Slavata psal jindřichohradeckému hejtmánovi, že se mu podařilo dosáhnout souhlasu Ferdinanda II. s jejich odchodem. Současně vyjádřil naději, že nepřítel se až k městu nedostane, a přání, aby už do Jindřichova Hradce nemuseli být osazováni další vojáci.¹⁰ Wanglerovy kompanie opustily město někdy na přelomu listopadu a prosince 1631, podle Slavatových slov poté, co to Ferdinand II. osobně přikázal Baltazaru Marradasovi.¹¹ Již v polovině prosince pak velmož optimisticky líčil

7 Slavatův dopis adresovaný jindřichohradecké městské radě z 19. listopadu 1631; Státní oblastní archiv (dále SOA), oddělení Jindřichův Hradec, Rodinný archiv (dále RA) Slavatů, inv. č. 104, kniha č. 21.

8 K obdobné argumentaci a sebestylizaci samotných měšťanů J. KILIÁN, *Město*, s. 181–183; J. ŠULC, *Třicetiletá válka*, s. 68–69.

9 V. LÍVA (ed.), *Prameny IV*, s. 278.

10 Slavatovy dopisy adresované Václavu Mathiadesu Dačickému 22., 26. a 29. listopadu 1631; SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA Slavatů, inv. č. 104, kniha č. 21.

11 Za informaci o jejich odchodu Slavata děkoval hejtmánu Dačickému 6. prosince 1631. Ještě na konci ledna a začátkem února následujícího roku s ním ale řešil, kolik peněz a obilí muselo město vydat

hejtmanu Dačickému, jak se ze Svaté říše římské do Čech přesunula několikatisícová armáda, která jistě brzy vypudí nepřítele z království.¹²

Přestože Slavata doufal v brzký odchod saského vojska ze země, nechtěl zanedbat ochranu svých sídel a panství před cizími stejně jako zeměpanskými oddíly. Aby vylepšil zabezpečení města a zámeckého sídla, rozhodl se pro posílení jejich ochrany. Na začátku prosince 1631 navrhoval Dačickému, aby najal asi 30 mušketýrů. Na jejich zaplacení měl nařídít sbírku, na níž by se po jedné třetině podílela vrchnostenská pokladna, jindřichohradečtí měšťané a také poddaní z panství, kteří by v případě potřeby mohli hledat bezpečí ve městě.¹³ Zatímco měšťany, další obyvatele města a případně i venkovany měly ochránit městské hradby, zámečtí služebníci a urozené osoby hledali útočiště na jindřichohradeckém zámku. Prameny se zmiňují o synech českého nejvyššího kancléře,¹⁴ přítomný byl i hofmistr velmožova dvora Lorenz Maiderle z Mansperka, jeho manželka, děti a služebnictvo¹⁵ stejně jako další, jménem neznámé osoby.

S ohledem na nejistý vývoj situace a také proto, aby přítomnost najatých vojáků městské i vesnické poddané nezatěžovala, jim měl hejtman vždy týden před koncem každého měsíce dát vědět, zda s nimi bude i nadále počítat. Měšťany zmustrované v listopadu 1631 a pověřené obranou Jindřichova Hradce měl v případě potřeby a na velmožův pokyn doplnit vesnickými poddanými schopnými obsluhovat zbraně. Naopak poddaným přímo do vesnic hejtman žádné zbraně vydávat neměl.¹⁶ Dačický ale najal raději 50 mušketýrů, kteří měli bránit město i zámecké sídlo.¹⁷ S navýšením počtu ozbrojenců oproti původnímu návrhu vyjádřil Slavata souhlas v polovině prosince 1631, pouze hejtmanovi radil, aby jim zbraně a střelivo vydal až tehdy, pokud by se k městu přibližovali nepřátelští vojáci.¹⁸ Slavata se tak evidentně obával nebezpečí,

na Wanglerovy vojáky a jakým způsobem by mu o to měla být snížena kontribuce; Slavatovy dopisy z 28. ledna a 11. února 1632 se nacházejí tamtéž.

12 Slavatův dopis z 13. prosince 1631; tamtéž.

13 K této praxi srov. J. ŠULC, *Třicetiletá válka*, s. 72.

14 O svých synech pobývajících na jindřichohradeckém zámku se Slavata zmínil v dopise hejtmanu Dačickému z 6. prosince 1631, ale nejmenoval je; SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA Slavatů, inv. č. 104, kniha č. 21. Pobyť Františka Víta Slavaty na jindřichohradeckém zámku uvádí velmožův dopis hejtmanu telčského panství Hynku Ladislavu Vejtmilerovi z Vejtmile z 9. listopadu 1631; tamtéž, inv. č. 98, kniha č. 15.

15 Blíže Slavata v dopise z 29. listopadu 1631 adresovaném jindřichohradeckému hejtmanu Dačickému; tamtéž, inv. č. 104, kniha č. 21.

16 „[D]o vesnic nevidí mně se, aby sedlákům zbraně dané býti měly“; Slavatův dopis adresovaný Dačickému 6. prosince 1631 opsaný tamtéž.

17 Dopis Slavaty adresovaný 13. prosince 1631 hejtmanu Dačickému; tamtéž.

18 „[T]oliko v čas potřeby a nebezpečnosti, které nemůže tak nenadále přijíti, aby se prv o něm nevědělo“; Slavatův dopis adresovaný Dačickému 13. prosince 1631; tamtéž.

kteří by mohly vyvolat zbraně v rukou najatých vojáků i jeho vlastních vesnických poddaných.¹⁹

Přes Slavatovu snahu nezůstalo na konci roku 1631 jindřichohradecké panství ušetřeno pobytu vojáků. Podle zprávy, kterou velmož na konci listopadu obdržel od nejmenovaného příslušníka rodu Zajíců z Házmburka, se na něm mělo pohybovat mnohem více ozbrojenců než ony tři kompanie čítající asi 125 vojáků.²⁰ Kromě nich si jeho nejstarší syn Adam Pavel společně s hejtmanem Dačickým měli dát pozor na oddíly, které při cestě na přezimovací stanoviště na Moravu a do Rakous procházely jindřichohradeckým panstvím. Podle velmožova přání se měli domluvit s komisaři, kteří vojáky doprovázeli, aby se mu pokud možno vyhnuli a předešli tak případným nepřijemnostem. Pokud by to nebylo možné, měli jim opatřit jídlo, pití a obrok pro koně, a předejít tak škodám na majetku vesnických i městských poddaných.²¹

Ani tato preventivní opatření jim však nebyla schopna zabránit. Na konci ledna 1632 proto Slavata nařídil sepsat škody, jež vojáci napáchali ve vesnicích na panství, a pochválil hejtmana Dačického, že sedláky, kteří se chystali opustit své grunty a odejít z panství, založil obilím z vrchnostenské obročnice. S odvoláním na usnesení českobudějovického zemského sněmu z prosince 1631 Slavata hejtmanovi radil, aby soupis škod zpečetili dva rytíři, přičemž poddaní, kteří nebyli schopni platit kontribuci, od ní mohli být osvobozeni. Naopak ostatní poddaní, jejichž majetek byl poškozen méně („*kteří tak zahubeni*

19 Přestože se o tom Slavata výslovně nezmínil, mohla být jeho slova ovlivněna obavou z ozbrojeného vystoupení poddaných, k nimž ve druhé polovině dvacátých let 17. století z různých příčin došlo na několika místech Čech. K asi nejznámějšímu případu, který vyvrcholil zavražděním Oty Jindřicha z Vartemberka roku 1625, Josef KOLLMANN, *Povstání poddaných statku Markvartice proti Otovi Jindřichovi z Vartemberka r. 1625. Zánik Vartemberského rodu*, *Z minulosti Děčína* 2, 1974, s. 65–107. O ozbrojeném vystoupení poddaných proti Jindřichu Hýzrlvi z Chodů na jihočeském statku Lčovice u Volyně roku 1629 stručně Josef HANZAL, *Pobělohorská rekatolizace v jižních Čechách*, *Jihočeský sborník historický* 48, 1979, s. 181–191, zde s. 185. K dalším násilným případům Tomáš Václav BÍLEK, *Reformace katolická neboli obnovení náboženství katolického v Království českém*, Praha 1892, s. 121–129; Rudolf ANDĚL, *Tři právní případy z dějin frýdlantské lenní šlechty v 17. století*, *Sborník Severočeského muzea*, *Historia* 7, 1984, s. 73–88. K selskému povstání, k němuž roku 1626 došlo v Horních Rakousích, Georg HEILINGSETZER, *Der oberösterreichische Bauernkrieg 1626*, Wien 1985 (druhé vydání). O jeho reflexi v jižních Čechách Bohumír JANOUŠEK, *Ohlas hornorakouského povstání r. 1626 v jižních Čechách*, *Jihočeský sborník historický* 33, 1964, s. 148–156.

20 Tento počet uvedl Slavata v dopise hejtmanu Dačickému z 27. prosince 1631; SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA Slavatů, inv. č. 104, kniha č. 21.

21 „*Než na to se bude museti velký pozor dáti, když ti někteří rejtaři a pěchota do jich zimních quartýrů do Moravy a sem do Rakous potáhnou, a že by přes panství hradecké táhly, aby s těma comisaři, kteří je povedou, časně jednáno bylo, kde budou gruntův našich moci vyhnouti*“; Slavatův dopis adresovaný Dačickému 27. prosince 1631; tamtéž. K ubytovacím a zásobovacím povinnostem měšťanů vůči nakvartýrovaným vojákům např. J. KILIÁN, *Město*, s. 154–156. Obecněji Ralf PRÖVE, *Der Soldat in der „guten Bürgerstube“*. *Das frühneuzeitliche Einquartierungssystem und die sozioökonomischen Folgen*, in: B. Kroener – R. Pröve (hg.), *Krieg*, s. 191–219.

nejsou“), museli podle jeho slov kontribuci odvést. V takovém případě Slavata přislíbil, že jim spolu s manželkou Lucií Otýlíí Slavatovou z Hradce poskytnou jednu třetinu předepsané částky nebo naturálií.²² Kromě vesničanů se s přítomností vojáků museli vyrovnávat také jindřichohradečtí měšťané. Na ozbrojence bydlící v jejich domech si Slavatovi stěžovali ještě na počátku února 1632. Není zcela jasné, o jaké vojáky šlo; pravděpodobně se jednalo o mušketéry najaté před třemi měsíci k obraně města a zámku. Také v tomto případě velmož měšťanům přislíbil, že by jim vydání spojená s jejich vydržováním mohla být odečtena z předepsané kontribuce.²³ Oporu mu opět poskytl usnesení českého zemského sněmu, jehož text si regent slavatovského domina Jan Unčovský z Rozenportu obstaral již někdy na přelomu ledna a února 1632 a sklídl za to velmožovu pochvalu.²⁴

Přes všechna nadějná očekávání a přísliby se jindřichohradecké panství vojáků hned nezabavilo. V květnu 1632 totiž v souvislosti s přípravou útoku proti saské armádě přešly přes panství oddíly „*Charvátů*“, které slavatovským poddaným i samotné vrchnosti opět způsobily značné škody.²⁵

Císařští vojáci, kteří na jindřichohradeckém panství pobývali v souvislosti se saským vpádem, z něho definitivně odešli asi v květnu 1632. Vilém Slavata si v odpovědi regentu Janu Unčovskému, který ho o tom písemně informoval, povzdechl nad velkými škodami napáchanými jeho poddaným. Vzápětí jednomu ze dvou nejvyšších správních úředníků dominia předestřel své plány na to, aby se taková situace již neopakovala. Chtěl především dosáhnout toho, aby na jindřichohradecké panství již nikdy nepřišli žádní vojáci a také aby z kontribucí předepsaných pro panství byly odečteny hotovost a viktualie, které jeho poddaní do té doby museli vydat císařským oddílům. Ještě regentovi poděkoval, že z vrchnostenské pokladny založil poddané částkou 1000 zlatých rýnských. Ihned mu ale připomněl, že peníze bude potřebovat také on, a proto mu je regent měl do měsíce odeslat do Vídně.²⁶

Škody napáchané vojáky na jindřichohradeckém a telčském panství na přelomu let 1631 a 1632 přiměly Slavatu k nové organizaci ochrany dominia před procházejícími císařskými oddíly. Jeho strategie spočívala ve zdokonalení preventivních opatření, která

22 SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA Slavatů, inv. č. 104, kniha č. 21.

23 Slavatův dopis určený hejtmanu Dačickému z 11. ledna 1632; tamtéž.

24 „*Dobře ste učinili, že ste to sněmovní snešení, nečekajíce na vytištění sněmu, hradeckejm přednesli, tak aby se vedle toho zachovali a jak by dále v příčině těch svolených contribucí na panství postupováno bejti mělo, vzláště poněvadž s těmi durchzuky vojákův mnozí z poddaných velice zahubeni jsou, že nebude jim možné takové contribuci odvozovati*“; tamtéž.

25 Dopis Viléma Slavaty adresovaný 26. května 1632 Adamu Pavlovi; tamtéž, inv. č. 130, sign. III C 2a, kart. 23.

26 Slavatův dopis adresovaný Janu Unčovskému 22. května 1632; tamtéž, inv. č. 104, kniha č. 21.

do budoucna měla zabránit jakémukoliv pobytu císařských vojáků na Slavatově pozemkovém majetku a minimalizovat tak škody páchané jeho městským a vesnickým poddaným i na vlastních vrchnostenských hospodářských provozech. Vzhledem ke svému výtížení u císařského dvora zapojil Slavata do svého plánu další osoby, jejichž vliv a kompetence se měly vzájemně doplňovat. Hlavní cíl, k němuž mělo směřovat jejich úsilí, spočíval ve snaze ovlivňovat směry průchodů císařských vojáků, dosáhnout jejich odklonu mimo území slavatovských panství a ochránit tak panství od škod, které na něm ozbrojenci mohli páchat.²⁷

Na špičce celé „organizace“ stál Vilém Slavata, který ji nejen koordinoval, což samo o sobě ve válečných letech a při vědomí vzdálenosti mezi Vídní a uvedenými městy na jihovýchodě Čech a jihozápadě Moravy nebylo nijak jednoduché,²⁸ ale také se některými konkrétními úkoly významně podílel na jejím vlastním fungování. Přímo ve Vídni u panovnického dvora se snažil ovlivňovat směry vojenských tažení, která hrozila zasáhnout jeho pozemkovou doménu, nebo dosáhnout zvýšeného dozoru nad chováním ozbrojenců na jeho panstvích.²⁹ Svým vlivem o to usiloval přímo u českého krále a císaře Ferdinanda II. nebo u dalších mimořádně vlivných osob. Náležel k nim císařský generál Albrecht z Valdštejna, který se v prosinci 1631 znovu ujal velení císařské armády, dále dvorský válečný rada Gerhard z Questenberku, bývalý prezident české komory z roku 1624 Sezima z Vrtby nebo sekretář české kanceláře a generální komisař pro výstroj a ubytování Pavel Michna z Vacínova.

Limity Slavatovým snahám a vlivu vystavovali zejména jednotliví vojenští velitelé, kteří nerespektovali rozkazy vydané jim císařskou generalitou či nejvyššími zemskými úředníky a při taženích se ocitali mimo stanovené trasy nebo na místních obyvatelích vyžadovali zvýšené odvody naturálií a financí.³⁰ Stalo se tak například v květnu 1632,

27 Situaci na slavatovském dominiu by snad bylo možné alespoň v některých ohledech srovnat se situací na pozemkové doméně Albrechta z Valdštejna, samozřejmě s vědomím mnoha odlišností týkajících se postavení samotných šlechticů, jejich ambicí, rozsahu a charakteru domény, jejího hospodářského charakteru či odbytových možností. Srov. Josef JANÁČEK, *Valdštejn a jeho doba*, Praha 1978, s. 284–293, 346–256, 375–384. K rezidenčnímu Jičínu TÝŽ, *Valdštejnův Jičín (Příspěvek k otázce rozvoje vrchnostenských měst v první polovině 17. století)*, ČsČH 25, 1977, s. 87–100. K Valdštejnově „terra felix“ nověji Eliška FUČÍKOVÁ – Ladislav ČEPIČKA (edd.), *Valdštejn. Albrecht z Valdštejna. Inter arma silent musae?*, Praha 2007, s. 198–259.

28 Způsob písemné komunikace mezi českým nejvyšším kancléřem a osobami stojícími v čele správy jednotlivých rodových panství jsem se pokusil analyzovat ve studii J. HRDLIČKA, *Vilém Slavata*, s. 191–193.

29 V dubnu 1632 se podle svých slov podílel na odklonu trasy pochodu asi tisícovky císařských vojáků, kteří procházeli z Dolních Rakous do Čech, více na jih, tak aby zemskou hranici namísto u Nové Bystřice překročili až poblíž Nových Hradů; SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA Slavatů, inv. č. 130, sign. III C 2a, kart. 23.

30 K tomuto způsobu jednání vojáků např. M. ĎURČANSKÝ, *Zkušenosti*, s. 31.

kdy se na slavatovském dominiu nečekaně ocitl jeden regiment císařských vojáků, kteří tamní poddané vyděsili svými nadměrnými požadavky. Slavata proto okamžitě kontaktoval Gerharda z Questenberku, který mu doporučil obrátit se písemně na Pavla Michnu z Vacínova, který měl následně Slavatovu prosbu tlumočit Albrechtovi z Valdštejna. Slavata se zachoval podle jeho doporučení a dopisem požádal Michnu, aby se pokusil u Valdštejna dosáhnout toho, aby na jindřichohradeckém panství nebyli ubytováni žádní císařští vojáci a aby jeho městským poddaným byla snížena předepsaná kontribuce o vydané peníze i naturálie. Dopis obsahující Questenberkovo stanovisko stejně jako příkaz, podle něhož měli vojáci okamžitě odtáhnout k Plzni, následně Slavata odeslal svému synovi Adamu Pavlovi, který s ním měl osobně seznámit císařské důstojníky prodlévající na jeho panstvích.³¹ Dalším limitem byla ochota jmenovaných osob vyhovět Slavatovým přáním. Jak si na konci ledna 1633 v dopise otci povzdechl velmožův syn Adam Pavel, Vrtba ani Valdštejn, s nímž Vilém Slavata udržoval přinejmenším chladné vztahy,³² nejevili zájem zbavit slavatovská panství ubytovaných vojáků. O Sezimovi z Vrtby, na něhož se Vilém Slavata alespoň v předchozím roce často obracel, přímo napsal, že „[n]a pana hrabě z Vrtby nejní se co spolíhati“.³³

Přímo na Ferdinandovi II. se Vilém Slavata snažil vymoci ochranné listy, tzv. salva guardie, které měly v nich uvedené lokality ochránit od pobytu císařských oddílů. O jejich „reálné“ moci si však český nejvyšší kancléř nedělal velké iluze. V březnu 1630 odeslal z Vídně hejtmanu jindřichohradeckého panství Václavu Mathiadesu Dačickému celkem šest takových listů, vždy dva pro každé z rodových panství. Ihned ale poznamenal, že podle informací z dvorské válečné rady bylo takových písemností vydáno mnoho, chyběl na nich ovšem – stejně jako na šesti Slavatou odeslaných – panovníkův podpis. Pokud by na ně císařští vojáci nebrali zřetel, nabízel svému úředníkovi, že by se v takovém případě pokusil panovníkův podpis získat.³⁴ O čtyři dny později již ubezpečoval

31 Slavatův dopis adresovaný 20. května 1632 Adamu Pavlovi je uložen v SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA Slavatů, inv. č. 130, sign. III C 2a, kart. 23. Další list určený regentu Janu Unčovskému z 22. května je uložen tamtéž, inv. č. 104, kniha č. 21.

32 Ke vztahu Albrechta z Valdštejna a Viléma Slavaty např. J. JANÁČEK, *Valdštejn*, s. 256–258, 297, 299–301, 308, 320, 388, 401, 463, 496. Vilém Slavata, který na začátku listopadu 1631 vyjádřil své potěšení nad ochotou frýdlandského vévody ujmout se velení císařské armády, hostil na konci dubna 1632 Albrechta z Valdštejna na jindřichohradeckém zámku při jeho cestě ze Znojma do Čech. Namísto českého kancléře, vytiženého povinnostmi u císařského dvora, se o něj staral Adam Pavel Slavata. Dopis z 1. května 1632, v němž mu za to Vilém děkoval, je uložen v SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA Slavatů, inv. č. 130, sign. III C 2a, kart. 23. K Valdštejnovu návratu do čela císařské armády J. JANÁČEK, *Valdštejn*, s. 399–405.

33 „[J]ak Jeho Milost knížecí tak pan hrabě z Vrtby nechce nic s quartýrma činiti jmíti, a jeden na druhého jen vokazuje, jestli jeden sám sobě nespomůže“. Koncept dopisu Adama Pavla Slavaty z 25. ledna 1633 se nachází v SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, inv. č. 130, sign. III C 2a, kart. 23.

34 Koncept Slavatova dopisu z 16. března 1630 je opsán tamtéž, inv. č. 98, kniha č. 15.

hejtmana telčského panství Hynka Ladislava Vejtmilera z Vejtmile, že mu při nejbližší příležitosti pošle salva quardii podepsanou přímo císařem.³⁵ Na začátku dubna téhož roku slíbil jeden podepsaný ochranný list odeslat i do jindřichohradecké zámecké kanceláře.³⁶ K vylepšení ochrany svého majetku se Slavata snažil přispět rovněž nákupy střelného prachu, který z Vídně posílal na rodová sídla.³⁷

Na Slavatovo úsilí měly následně navázat další osoby, které stály v čele správy jednotlivých rodových panství, tedy zejména vrchnostenští hejtmani. Pozici svých hejtmanů v jednáních s císařskými veliteli se velmož na počátku třicátých let 17. století snažil ještě posílit. Napomoci mu v tom měla jejich instalace do funkcí krajských hejtmanů těch krajů, v nichž se nacházela slavatovská rodová panství. Právě krajští hejtmané jako osoby zodpovědné za bezpečí v jim svěřeném kraji měli za úkol komunikovat s jednotlivými komisaři, kteří vojáky doprovázeli, nebo tyto komisaře přímo jmenovat.³⁸

Moravskou část dominia představovanou telčským panstvím svěřil Slavata jeho dlouholetému hejtmanu Hynku Ladislavu Vejtmilerovi z Vejtmile. Přestože ho na přelomu let 1629 a 1630 propustil ze služby, nejpozději na počátku roku 1631 stál Vejtmiler znovu v čele správy telčského panství.³⁹ Již v době saského vpádu požádal Slavata Vejtmilera, jenž vlastnil zámek Batelov asi 16 km severně od Telče,⁴⁰ aby se dočasně přestěhoval na telčský zámek a přispěl tak k lepší ochraně zámeckého sídla i města, na které měl rovněž dohlédnout. V listopadu 1631 si od něho vyžádal informace o rozsahu chystaných opatření, která hejtman hodlal na zámku i ve městě provést, a vzápětí s nimi vyjádřil spokojenost.⁴¹

V uvedeném roce Vejtmiler, který nadále zůstal činný ve vrchnostenských službách, poprvé zaujal místo hejtmana Jihlavského kraje. Na konci roku 1631 se objevila informace, že na jeho setrvání v úřadě má zájem kardinál František z Ditrichštejna. S tím

35 Tamtéž.

36 Koncept dopisu Viléma Slavaty adresovaného hejtmanu jindřichohradeckého panství z 6. dubna 1630 se nachází tamtéž.

37 O zásilkách střelného prachu se Vilém Slavata zmínil například na konci listopadu 1631 v dopise adresovaném hejtmanu jindřichohradeckého panství Dačickému; tamtéž, inv. č. 104, kniha č. 21.

38 Ke kompetencím krajských hejtmanů ve vojenské oblasti Bohuslav RIEGER, *Zřízení krajské v Čechách I*, Praha 1889, s. 343–366.

39 K aféře Jiří KUBEŠ, *Vilém Slavata a jeho hejtmani. K anatomii prestiže raně novověké šlechty*, Historický obzor 12, 2001, s. 70–75. Nověji Josef HRDLIČKA, *Mezi ctí a normou. Ke kultuře služby slavatovských hejtmanů okolo roku 1630*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Společnost v zemích habsburské monarchie a její obraz v pramenech (1526–1740)*, České Budějovice 2006, s. 347–373.

40 Majitelem statku Batelov v Jihlavském kraji se Vejtmiler stal v březnu 1626; Jiří BOŘECKÝ, *Batelov za pánů Vejtmilarů z Vejtmile v letech 1626–1665*, Vlastivědný sborník Vysočiny – oddíl věd společenských 11, 1998, s. 123–146, zde s. 123.

41 Koncepty Slavatových dopisů adresovaných Vejtmilerovi 9., 22. a 29. listopadu 1631 se nacházejí v SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA Slavatů, inv. č. 98, kniha č. 15.

souhlasil také Slavata, neboť podle jeho názoru k Vejtmilerovým kompetencím náležely také výběr a jmenování komisařů, čímž by mohl ovlivňovat směry průchodů vojenských oddílů.⁴² I když Vejtmiler jako krajský hejtman prokazatelně působil i v následujících letech 1632 a 1633, hodlal si Slavata jeho služby pojistit. Vejtmilera, který i nadále zůstal hejtmanem telčského panství, na počátku února 1632 jmenoval vrchním hejtmanem slavatovského dominia;⁴³ tradiční úřad regenta, který držel Jan Unčovský z Rozenportu, přitom zůstal zachován i obsazen. K důvodům tohoto kroku, který ve správní praxi slavatovského dominia neměl obdoby, mohlo patřit právě zvýšení Vejtmilerovy autority při jednání s vojenskými komisaři.⁴⁴

To se mělo projevit hned na jaře 1632, kdy přes česko-moravsko-dolnorakouské pomezí začaly v souvislosti s vytlačováním Sasů opět procházet vojenské oddíly.⁴⁵ V polovině března obdržel Vejtmiler od velmože písemné poděkování za to, že se snažil, aby jejich trasy i stanoviště minuly rodová panství.⁴⁶ Protože vojáků bylo podle Slavaty mnoho – výslovně se zmínil o oddílech podléhajících plukovníkovi Ottaviu Piccolominimu, povýšenému po bitvě u Lützenu do hodnosti generálního vachtmistra – a nebyla naděje, že by se všichni vyhnuli velmožovu pozemkovému majetku, pobízel Vejtmilera, svého syna Adama Pavla i regenta Jana Unčovského, aby nepolevovali ve svém úsilí a minimalizovali škody páchané jeho poddaným: „[H]leďte tolikéž všelijak se k tomu přičiníti [...], aby škody od týchž rejtarův na panstvích našich se nedály.“⁴⁷ O půl roku později, někdy na začátku podzimu 1632, Slavata přemýšlel, že by Vejtmilera jmenoval hejtmanem v Jindřichově Hradci a tamní hejtman Dačický by zaujal jeho místo v Telči. Z této výměny nakonec sešlo, neboť Ditrichštejn ve stejné době opětovně jmenoval Vejtmilera hejtmanem Jihlavského kraje. Stejně jako před rokem vyjádřil Slavata i v říjnu

42 „[H]ejtmanství krajské s těžkem vás bude moci minouti, toliko aby vám dovoleno bylo, abyste mohli k tomu regimentu jiné comisaře naříditi, tak jak smejšlím, že i bez dovolení jakožto hejtman krajský mohli byste to učiniti“. Koncepty Slavatových dopisů adresovaných Vejtmilerovi z 10. a 20. prosince 1631 se nacházejí tamtéž.

43 O jeho jmenování informoval Slavata 4. února 1632 hejtmana jindřichohradeckého panství Václava Mathiadesa Dačického; tamtéž, inv. č. 104, kniha č. 21.

44 O tom, že „pan z Vejtmile svou pilností snažil se, že [vojáci – pozn. autora] jsou jinudy táhli [a] našich panství minuli“ informoval Vilém Slavata regenta Jana Unčovského 17. března 1632; tamtéž. S obdobnou pochvalou také přímo Slavata Vejtmilerovi 13. března 1632; tamtéž.

45 V. LÍVA (ed.), *Prameny* IV, s. 287–299.

46 „Velice vděčně od vás to přijímám, že jste z strany durchzuků a navracování se zase lidu válečného jízdného i pěšího Jeho Milosti Císařské z Moravy do Čech to tak opatřiti se snažili, aby přes panství hradecké a telecké netáhli a ovšem nequartýrovali“; Slavatův dopis adresovaný 13. března 1632 Vejtmilerovi se nachází v SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA Slavatů, inv. č. 104, kniha č. 21.

47 Slavatův dopis z 17. března 1632 adresovaný regentu Janu Unčovskému; tamtéž.

1632 nad tímto krokem své potěšení, neboť podle jeho názoru mohl být prospěšný slavatovským statkům.⁴⁸

Obdobné změny se na přelomu druhého a třetího desetiletí 17. století dočkala také jihočeská část slavatovského dominia tvořená jindřichohradeckým a novobystřickým panstvím, do jejichž stávající správní a mocenské struktury se etabloval nový a velmi významný prvek. Stal se jím v předchozím textu několikrát zmíněný Adam Pavel Slavata, nejstarší syn Viléma Slavaty a Lucie Otýlie Slavatové z Hradce. Po nezdařeném manželství s Marií Markétou, dcerou Jana Oldřicha z Eggenberku, vlivného rádce Ferdinanda II., s nímž se oženil ve Vídni v červnu 1626, opustil mladý Slavata v září 1629 natrvalo Vídeň a usadil se na svém oblíbeném sídle v Nové Bystřici. Jakmile se na jaře následujícího roku ukázalo, že Adam Pavel se do centra monarchie již nevrátí, začala pro Viléma Slavatu velmi nepříjemná jednání o formálním ukončení manželství, které bylo nakonec rozvedeno v lednu 1632.⁴⁹

Po počátečním tápání doprovázeném několika skandály lokálního významu nakonec Adam Pavel našel nový smysl života v péči o rodová panství. Přispěla k tomu právě vojenská situace z počátku třicátých let. Na konci března 1632 totiž Vilém Slavata důrazně nabádal svého syna, aby se – jak již mezitím domluvil s Pavlem Michnou z Vacínova – stal komisařem dozírajícím na císařské vojáky pohybuující se na česko-moravsko-dolnorakouském pomezí. Důvodem k tomu byla pravomoc komisařů určovat směry jejich tažení a výběr místa pro přenocování.⁵⁰ V případě, že by nemohl vojáky provázet osobně, měl podle otcova přání místo sebe jmenovat zástupce. Cílem veškerého jeho jednání měla být ochrana slavatovského dominia: „*Vidí mně se, aby sobě nezpěčoval tu práci na sebe vzíti, budeš moci vždy některak statky naše lépeji chrániti*“.⁵¹

Spoře dochované koncepty dopisů Adama Pavla Slavaty adresované na počátku roku 1633 jeho otci ukazují, že této prosbě vyhověl a prostřednictvím komisařů se snažil ovlivňovat místa pobytu císařských ozbrojenců na pomezí jižních Čech a jižní Moravy. Jeho kompetence v této oblasti se netýkaly pouze „jeho“ novobystřického panství, ale rovněž dalších dvou panství Jindřichův Hradec a Telč i jejich okolí. V zimních měsících

48 „[Z]e v nynějším válečném běhu, vzláště při těch mnohých a častých durchcuzích lidu válečného, že mnohem užitečněji může nám a našim panstvím sloužiti“. Slavatův dopis adresovaný Adamu Pavlu Slavatovi 16. října 1632; tamtéž, inv. č. 130, sign. III C 2a, kart. 23.

49 Josef HRDLIČKA, *Synové „velkých“ otců. Vídeňský dvůr očima Adama Pavla Slavaty*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Šlechta v habsburské monarchii a císařský dvůr (1526–1740)*, České Budějovice 2003 (= Opera historica 10), s. 249–273.

50 „[T]ehdy jak by o tom přezvěděl, aby ihned bez meškání jim věděti dal, kudy mají táhnouti a kde noclehem býti“; dopis Viléma Slavaty adresovaný Adamu Pavlovi 31. března 1632 je uložen v SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA Slavatů, inv. č. 130, sign. III C 2a, kart. 23. Jeho koncept se nachází tamtéž, inv. č. 98, kniha č. 15. Pro pozdější období také V. LÍVA (ed.), *Prameny IV*, s. 321, 327.

51 SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA Slavatů, inv. č. 130, sign. III C 2a, kart. 23.

na nich „ložtřovalo“ několik vojenských oddílů, takže slova mladého Slavaty o tom, že „každodenně durchzuky mám“, evidentně nebyla prázdňou frází. Adam Pavel se podle svých slov snažil jmenovat komisaře, kteří by dohlíželi na pochody císařských vojáků, „aby mohlo jak nejméně bez ublížení nebohých poddaných bejtí“.⁵² Stejně jako jeho otec si také on uvědomoval klíčovou roli komisařů, bez jejichž dohledu si vojáci sami určovali, kudy potáhnou a kde se uloží („nemajíce žádného comisaře, že nevědí, kudy táhnoutí“), ale také ztráceli zábrany vůči civilnímu obyvatelstvu. Autorita Adama Pavla při jednání s vojenskými veliteli se opírala nejen o jeho postavení ve správě novobystřického panství, ale zřejmě také o jeho příbuzenský vztah k nejvyššímu kancléři Království českého. Díky tomu si – jak se alespoň snažila vzbudit jeho slova určená otci v lednu 1633 – dokázal získat jejich respekt.⁵³ Také Adam Pavel se brzy dočkal vstupu mezi krajské hejtmány. Došlo k tomu na počátku roku 1634, kdy byl nejstarší kancléřův syn jmenován hejtmánem Bechyňského kraje, aby z této pozice ovlivňoval dění na území, k němuž patřila i obě zmiňovaná slavatovská panství.⁵⁴

Vilém Slavata i jeho syn Adam Pavel i všichni vrchnostenští úředníci zapojení do organizace ochrany slavatovského dominia před zeměpanskými vojáky si dobře uvědomovali, že pro bezpečí a klid na vlastních rodových panstvích měli klíčový význam komisaři, kteří doprovázeli vojenské oddíly v císařských službách, určovali jejich směr a vybírali místa pro ležení. Kromě krajských hejtmánů a vrchnostenských úředníků s nimi z pověření velmože a jeho syna Adama Pavla Slavaty v této době jednaly ještě další osoby, které by snad bylo možné nazvat agenty nebo klienty. V první polovině třicátých let jím pravděpodobně byl Jan Hock z Zweibrückenu a Hockenau, jehož kontakty se slavatovským dvorem je možné sledovat od druhého desetiletí až do konce čtyřicátých let 17. věku.⁵⁵

Vilém Slavata byl od svých hejtmánů i syna Adama Pavla pravidelně a dobře informován o škodách, které jeho panstvím a zejména poddaným na nich žijícím způsobovaly

52 Koncept dopisu Adama Pavla Slavaty určeného otci Vilémovi z 20. ledna 1633; tamtéž.

53 „Tolikéž taky ta compagnie, která v Landštejně leží, jest se obávati, aby do starých svých quartýrů nevrhla, ale až posavad na mně oko mají, a to učiniti nesmějí. Kdyby pak zvěděli, že sem odjel, nevím co by učinili, nebo jim nejni co věřiti“; tamtéž.

54 V této funkci ho uvádí Václav LÍVA (ed.), *Prameny* IV, s. 321, 323, 325 a další. Jmenovací dekrety pro Adama Pavla Slavatu na funkci krajského hejtmána jsou – ovšem až z pozdější doby – dochovány v SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA Slavatů, inv. č. 132, sign. III C 3a, kart. 27.

55 Srov. list Jana Hocka adresovaný 6. března 1633 Adamu Pavlu Slavatovi, v němž ho informoval o svých jednáních s císařskými veliteli i o své snaze nedopustit, aby se vojáci usadili na slavatovských panstvích. Tento a další Hockovy dopisy určené Adamu Pavlovi, pocházející ovšem až ze čtyřicátých let 17. století, jsou uloženy tamtéž, inv. č. 131, sign. III C 2b, kart. 26. K vazbám Jana Hocka z Zweibrückenu ke slavatovskému dvoru stručně Josef HRDLIČKA (ed.), *Autobiografie Jana Nikodéma Mařana Bohdaneckého z Hodkova*, České Budějovice 2003, s. 27, 54–56, 209–210.

procházející i ložirující císařské oddíly. Ve dvacátých letech 17. století ve snaze o jejich ochranu spoléhal především na své úředníky a také na svůj vliv. Na počátku třicátých let již Slavatovo úsilí dosáhlo podoby dobře propracované strategie, která měla jeho statky i poddané co možná nejlépe ochránit před škodami páchanými císařskými vojáky. Impulsem k tomu byly obavy z nepřátelského vpádu vyvolané saskou okupací Čech i z přítomnosti zeměpanských vojáků na rodových panstvích. Kromě vlastního vlivu spoléhal Slavata na další osoby, které ve stejné době tvořily jeho komunikační síť pokrývající správu rodových panství – šlo o nejvyšší správní úředníky panství (hejtmany) a celého dominia (regenta, vrchního hejtmána), které doplňoval jeho nejstarší syn Adam Pavel. Jejich kompetence, pravomoci a informace se měly vzájemně doplňovat a směřovat k ochraně rodových panství před cizími stejně jako zeměpanskými vojáky, vnímanými výhradně jako škůdci a agresoři vůči slavatovským poddaným.

Nedílnou součástí informací vyměňovaných mezi Vídní a slavatovskými statky na jihočesko-jihomoravském pomezí byl obraz „nebohého poddaného“, který ve svých dopisech používaly osoby, jež s nimi přicházely do kontaktu, tedy vrchnostenští úředníci i Adam Pavel Slavata, stejně jako Vilém Slavata, který byl na informacích od těchto osob závislý. Na konci ledna 1632 Slavata potvrzoval hejtmanovi jindřichohradeckého panství Václavu Mathiadesu Dačickému přijetí tří jeho dopisů s tím, že z nich dobře „vyrozuměl o těch převelikých škodách a záhubách nebohých poddaných [...], které se skrze durchzuky válečného lidu staly“.⁵⁶ Dva měsíce poté, koncem března 1632, psal Vilém Slavata svému nejstaršímu synovi, že z jeho dopisu porozuměl, jaké velké škody „skrze ty tak velké a časté durchzuky nám a nebohým poddaným našim na statcích našich se činí“. Současně ho nabádal, aby – jak již zaznělo v předchozím textu – zaujal místo komisaře dohlížejícího na císařské oddíly a mohl se tak starat o to, co „by nám a nebohým poddaným našim užitečnější [bylo]“.⁵⁷ O další necelé dva měsíce později, kdy se na slavatovských panstvích opět objevili císařští ozbrojenci, psal Slavata svému synovi o tom, že jejich nadměrné požadavky na viktualie a peníze přesahují „možnost nebohých poddaných našich“.⁵⁸ V lednu 1633 Adam Pavel ubezpečoval svého otce, že se společně s jím jmenovanými komisaři usilovně snaží najít císařským oddílům místa pro zimní ubytování, „aby mohlo jak nejméně bez ublížení nebohých poddaných bejtí“.⁵⁹ Jen o tři dny později ho podrobně informoval o řádění císařských vojáků ve vsích okolo Kunžaku na telčském panství, při nichž vojáci mimo jiné „tloukli nebohý lidi“ a podle mladého Slavaty

56 SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA Slavatů, inv. č. 104, kniha č. 21.

57 Tamtéž, inv. č. 130, sign. III C 2a, kart. 23.

58 Tamtéž.

59 Koncept dopisu Adama Pavla Slavaty z 20. ledna 1633 je uložen tamtéž.

se chovali hůř než Turci.⁶⁰ Dva dny poté si svému otci znovu postěžoval na nekončící průtahy císařských oddílů, jejichž přítomnost neblaze dopadala na slavatovské poddané, „*takže možné nebude na dlouze aby mohli neboží poddaní obstát*“.⁶¹

Obraz „nebohého poddaného“ sužovaného zeměpanskými vojáky vyvolával potřebu pomoci a ochrany, jimiž byla svým poddaným povinována jejich pozemková vrchnost. Ideál křesťanské či milostivé vrchnosti, která má vůči svým poddaným prokazovat milosrdenství, byl obsažen v chápání panství jako patrimonijního vztahu, v němž se pozemková vrchnost (a v jejím zastoupení i její úředníci) k poddaným chová jako laskavý a milostivý otec a ochránce.⁶² Výše zmíněný obraz apeloval nejen na pomoc strádajícím a potřebným poddaným, ale také na redukci vlastních potřeb. Ten se projevil již v prosinci 1631, kdy na jindřichohradeckém zámku hledalo a našlo útočiště patrně větší množství osob. Už 6. prosince nabádal Slavata hejtmana jindřichohradeckého panství Václava Mathiadesa Dačického, aby jim nevydával nadbytečné množství pokrmů. Stanovil také přiděly vína na jednu pintu denně pro každého z jeho synů a hostů; ostatním měly postačit dva žejdlíky. Víno se navíc mělo nalévat pouze k jídlu, jindy měly zůstat sklepy zavřené. Kdo chtěl, měl si další víno koupit ve městě za své.⁶³ Na konci prosince velmož vyzýval Dačického, aby mu poslal seznam osob, které by mohl ze zámku odbýt, aby se ušetřilo za výdaje na stravu. Svou prosbu mu zopakoval i o měsíc později, na konci ledna 1632, kdy chtěl snížit počet služebnictva stravujícího se v zámecké rezidenci.⁶⁴ Slavata se přitom snažil jít příkladem a již v listopadu 1631 požadoval po hejtmánovi Dačickém, aby mu do Vídně – spolu se třemi sudy piva z jindřichohradeckého zámeckého pivovaru a dalšími věcmi – odeslal cínové nádoby, kterým hodlal nahradit do té doby používané stříbrné servisy.⁶⁵

60 „*V pátek leželi [v] vesnicích na panství teleckém okolo Kunžaku [...]. Zle hospodařili, na žádnýho nic nedbali, prali, tloukli nebohý lidi, pálili je svíčkami, tolikéž i zranili, [...] peníze na nich vymáhali. [...] Račte to při sobě milostivě uvážit, jestli sou to přátelé a nebo nepřátelé. Však by to Turci a pohané neudělali, aby sobě tak provozovali*“; koncept dopisu Adama Pavla Slavaty z 23. ledna 1633 a určený jeho otci je uložen tamtéž. Ke stereotypnímu vnímání Turků jako nepřátel a utlačovatelů křesťanů Tomáš RATAJ, *České země ve stínu půlměsíce. Obraz Turka v raně novověké literatuře českých zemí*, Praha 2002, zejména s. 219–224, 262–274.

61 Koncept dopisu Adama Pavla Slavaty otci z 25. ledna 1633; SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA Slavatů, inv. č. 130, sign. III C 2a, kart. 23.

62 J. ŠULC, *Třicetiletá válka*, s. 67–71.

63 SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA Slavatů, inv. č. 104, kniha č. 21.

64 Koncepty Slavatových dopis z 31. prosince 1631 a 28. ledna 1632 adresovaných hejtmánu Dačickému se nachází tamtéž.

65 „*Chtějíte zde zanechati na stříbře jídati, než toliko na cínu*“. Protože cínové nádoby bylo zazděné na neuvedeném místě v jindřichohradeckém zámku, měl hejtmán toto místo vybourat a poté zbylé cennosti opět zazdít. Slavatův dopis hejtmánu Dačickému z 22. listopadu 1631 se nachází tamtéž.

Svým vesnickým poddaným se Vilém Slavata snažil aktivně pomáhat dodávkami osiva z vrchnostenské obročnice, snahou o snížení předepsané kontribuce nebo půjčkami peněz. O jeho vlivu a z něho vyplývajících možností dobře věděli také jindřichohradečtí měšťané, kteří ho prosili o pomoc před císařskými vojáky.⁶⁶ Apelovali na jeho výše připomenuté povinnosti křesťanské vrchnosti, ale byli si dobře vědomi také jeho vlivu u panovnického dvora i dalších možností, jimiž jejich vrchnost disponovala, a mohla je tak ochránit před nevídanými návštěvníky. Ve svých suplikách proto představitelé jindřichohradecké městské správy, stylizující se do pozice „*věrných, dědičných a do smrti věrných poddaných*“, vytvářeli obraz milostivé vrchnosti, která je, jejich rodiny i jejich obchody ochránila od nejrůznějších útisků. Za to jí na svých „*nehodných modlitbách*“ slibovali „*hojnou, častou a věčnou odplatu*“.⁶⁷

Analytický příspěvek zkoumající poměry na panstvích jednoho z významných českých šlechticů ve velmi krátkém časovém období počátku třicátých let 17. století se snažil představit snahy Viléma Slavaty v ochraně vlastní pozemkové domény stejně jako konkrétní postupy, které při tom český nejvyšší kancléř používal. Studie tak nabízí komparativní materiál k obdobným obranným strategiím jiných šlechticů, případně i královských měst či poddanských lokalit, jejichž obyvatelé se pokoušeli čelit vojenskému nebezpečí ztělesňovanému nepřátelskými stejně jako zeměpanskými vojáky. Teprve analýza takových snah v delším časovém období by ukázala, jak bylo Slavatovo úsilí úspěšné a nakolik se mu ve spolupráci s dalšími osobami podařilo ochránit rodová panství před škodami, které s sebou přinášela válka.

66 O potížích se sháněním přímluvců na příkladu Nymburka na počátku třicátých let 17. století M. ĐURČANSKÝ, *Zkušenosti*, s. 31; TÝŽ, *Nymburk v letech 1629–1634 ve světle městských register a jiných pramenů (Situace města po bitvě na Bílé hoře a stručný diplomatický rozbor rukopisu)*, *Středočeský sborník historický* 25, 1999, s. 85–104; 26–27, 2000–2001, s. 15–43, zde s. 37. K přímluvcům, na něž se obraceli mělničtí měšťané, J. KILLÁN, *Město*, s. 178, k jejich obranným strategiím šířeji na s. 174–183. Pro venkovské poddané J. ŠULC, *Třicetiletá válka*, s. 71–74.

67 SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, Velkostatek Jindřichův Hradec, inv. č. 672, sign. VI Wc, p. 157. K rétorice poddanských suplik z doby třicetileté války J. ŠULC, *Třicetiletá válka*, s. 68–69. Ke snaze slavatovské vrchnosti o budování obrazu milostivé vrchnosti ve dvacátých letech 17. století J. HRDLIČKA, *Víra*, s. 479–480, 513–524.

Summary

How to Defend Yourself against the War? The Nobility Efforts to Protect Seigniorial Towns during the Thirty Years' War (Wilhelm Slavata and Jindřichův Hradec 1631–1633)

Although imperial troops had been intermittently presented in the seigniorial towns belonging to the property of Wilhelm Slavata since the autumn of 1620, only the danger associated with the conquest of Prague by Saxon troops in November 1631 as well as the damages caused in Jindřichův Hradec, Nová Bystřice and Telč estates at the turn of the year 1631–1632 by the armed men in seigniorial services streaming in South Bohemia and South Moravia at the time, made Bohemian Obristkantzler better organize the protection of his ancestral estates located on the border of the two main Crown Lands. His strategy consisted in improving protective measures intended to prevent any future stay of the imperial troops in his land property, and minimize the damages caused to his town and country serfs, and seigniorial farms. Due to his workload at the imperial court, Slavata involved in his in-

tervention other persons whose influence and competence should have complemented each other. Those were especially his son Adam Pavel Slavata, who permanently resided in Nová Bystřice, and supreme administrative officers of the ancestral estates. Moreover, the great nobleman tried to strengthen their authority by appointing them regional council presidents in the regions where Slavata's estates were situated. The main aim, which their effort should have led to, lay in trying to influence the directions of the imperial troops' passage, reaching their diversion outside the Slavata's estates, and thus protecting the estate from the damages the armed men could have committed. Besides the concern for his own residences and property, the great magnate was also motivated by the effort to protect his own "poor serfs," which was connected with his stylization to the role of a Christian and gracious lord.